

Київський національний лінгвістичний університет

МІСЦЕ ЯВИЩА ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ ТА МЕТАФОРИЧНИХ І МЕТОНІМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

У статті висвітлюється явище граматикалізації, метафоричні та метонімічні процеси в граматичній системі іспанської мови. Досліджується розмежування понять метафори та метонімії, зв'язок між даними поняттями на основі конструкції “venir a + infinitive”.

Ключові слова: граматикалізація, метафоричний та метонімічний процес, фокалізоване та нефокалізоване значення.

В статье освещается явление грамматикализации, метафорические и метонимические процессы в грамматической системе испанского языка. Исследуется разграничение понятий метафоры и метонимии, связь между данными понятиями на основе конструкции “venir a + infinitive”.

Ключевые слова: грамматикализация, метафорический и метонимический процесс, фокализованое и нефокализованое значение.

The article touches upon a phenomenon of grammaticalization, metaphorical and metonymical processes in the grammar of Spanish language. The distinction between metaphor and metonymy, the connection between these concepts on basis of the construction “venir a + infinitive”.

Key words: grammaticalization, metaphorical and metonymical process, focalized and no focalized meaning.

Сьогодні роль явища граматикалізації та метафоричних і метонімічних процесів в іспанській мові широко дискутується сучасними лінгвістами. До даного моменту вважали, що метафора та метонімія є двома когнітивними процесами, що чітко проводять границі між собою. Без сумніву, не завжди можемо їх відрізнити. Дана складність полягає в тому, що переважна кількість метафор мають метонімічну основу.

Потрібно зазначити, що метафора завжди привертала увагу дослідників, що засвідчено значною кількістю праць вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, присвячених різноманітним аспектам вивчення цього феномену (М. О. Журинська, В.М. Телія,

К.К. Жоль, Н. Д. Арутюнова, М. Блек, Е. Маккормак, Х. Ортега-і-Гассет, Е. Ортоні, А. Річардс, Дж. Серль та ін.). Інтерес до метафори й метонімії значно зріс в останнє десятиліття, що зумовлено зміною наукової парадигми гуманітарного знання. У когнітивній лінгвістиці метафора й метонімія стали об'єктом опису в низці наукових робіт Дж. Лакоффа та М. Джонсона, А. Барселони, О. Веласко, Ф. Х. Руїса де Мендоси, А. О. Худолія та інших. Варто також зазначити, що метонімії в межах сучасної когнітивної парадигми приділено набагато менше уваги порівняно з метафорою.

В. Г. Гак вважає, що в основі метафоризації лежить розмитість понять, якими оперує людина, відображаючи в своєму пізнанні змінну багатообразну пізнавальну діяльність. Різномірні об'єкти об'єднуються за новими ознаками, включаються на основі цих ознак в клас, що дозволяє використовувати назву одного з них для означення іншого [1:130].

Метафоризації присвячено чимало праць лінгвістів, літературознавців, філософів, психологів, та проблема метафоризації залишається надзвичайно складною, адже йдеться про процеси мислення, в яких породжується знання про світ. Метафоризація – це не лише вживання одного слова замість іншого, вона утворює новий зміст, який з'являється внаслідок дії складних когнітивних механізмів. Однією з найважливіших залишається проблема походження метафоричного значення.

Однак, потрібно зазначити, що метонімія є важливим чинником розвитку лексико-семантичної системи мови. Визначаючи категорійний статус метонімії, дослідники наголошують на таких її ознаках, як закономірність, універсальність і регулярність. О. О. Тараненко зазначає, що метонімічні процеси закономірніші з погляду мовної гносеології, вони відображають певні моделі пізнання світу, і тому є регулярнішими [3:68]. “Метонімічні заміщення, що виникають унаслідок суміжності предметів, речей або явищ у просторі або часі, – універсальна можливість мови”, – стверджує Л. А. Капаназде [2:225].

Доцільно розрізняти метафору чи метонімію як принципи (метафоричні та метонімічні) творення фразеологізму загалом та метафору й метонімію як механізми символотворення (тобто на основі чого виник компонент-символ, який входить до фразеологізму). Фразеологічні одиниці містять численні компоненти-символи, які самостійно постали на основі метафори/метонімії.

У свою чергу, під граматиалізацією розуміємо лінгвістичний процес за допомогою якого окремі лексичні єдності та структури більш складні (дані структури частіше є синтагмами, хоча також можуть бути повними клаузулами) перетворюються частково із значенням неререференційним (можливість, якою володіє передавач для того, щоб посилатися на суть екстралінгвістичної реальності вживаючи дане слово) або в лінгвістичний процес за допомогою якого визначені граматичні форми набувають значення менш референційного. Таким чином, граматиалізація веде від плану лексичного до граматичного і відноситься до чисто граматичного плану.

У багатьох видатних роботах присвячених процесам граматиалізації зазвичай дане явище розглядається як односторонній процес, а саме, необоротний. Дана необоротність спостерігається на всіх рівнях: семантичний, морфосинтаксичний та фонологічний. Адже, коли лексичний елемент перетворюється в граматичний індикатор, не може “повернутися” до своєї властивості лексичного елементу [4:320].

У синхронічному аспекті, граматиалізацію розуміємо як вчення граматичних форм із точки зору сучасної мовної концепції, в якій лінгвістичні категорії не аналізуються як прості значення, але як складні, асиметричні та поетапні, в якій є можлива полісемія. Дане вчення про граматичні форми намагається встановити які функції виконує граматизоване слово або вираз у різних контекстах. У даній перспективі, вивчення допоміжних дієслів, конкретно, веде до обмірковування того, що не існують чіткі межі між даною категорією та dokonаними дієсловами, але безперервний зв'язок або лінія впродовж якої розміщуються

дієслівні форми, що починаються від чисто лексичних позицій закінчуючи іншими граматичними, не беручи до уваги інші позиції, складові частини якої знаходяться посередині між одними та іншими значеннями [3:294].

Потрібно зауважити, що беручи до уваги семантичний рівень у процесах граматикалізації можемо побачити, що перехід від одного значення до іншого відбувається у поступовій формі. Як наслідок, між початковим та кінцевим значенням можуть спостерігатися проміжні значення, що, у більшості випадків, співпадають. Звідси витікає, що кожен розвиток, у діахронічних межах, і кожна класифікація, у синхронічних межах, може бути представлена *рядом граматикалізації*, в якому переходить від одного значення до іншого у послідовній формі [4:135].

У процесі граматикалізації в якій входять метафоричні та метонімічні процеси, конкретні поняття чи значення представлені як нефокалізовані у конкретних контекстах, у той час як інші контексти перетворюються у фокалізовані значення, а саме, займають перший план в інтерпретації послідовності. Таким чином, якщо два поняття є близькими між собою, процес метонімії може розглядатися у найбільш підходящій формі зв'язку; і навпаки, якщо поняття відрізняються між собою та належать до різних сфер, найбільш прийнятним є аналіз у метафоричних межах.

Приклад зв'язку між метафорою та метонімією можемо дослідити у граматикалізації конструкції “*venir a + infinitive*”. Розглянемо наступні приклади:

- a) *Vino a casa.*
- б) *Vino a casa a explicar sus aventuras.*
- в) *Aquel suceso vino a turbar nuestra tranquilidad.*
- г) *Vino a dar con sus huesos en la cárcel.*
- д) *Viene a tener la misma edad que yo.*

Якщо маємо на увазі, що до того як дана конструкція набула значення наближення в останньому реченні (д), “*venir a + infinitive*” представляла просторове значення у другому прикладі (б), перехід від одного значення до іншого може пояснюватися функцією метафори за якою наближення концептуалізується у

просторових межах. Без сумніву, метонімія відіграла визначну роль у переході від проміжного значення до іншого. Зауважимо, що відправною точкою даної конструкції є найбільш прототипічне або основне значення дієслова *venir*: значення переміщення, що можемо спостерігати у першому та другому прикладі (а,б). У другому реченні (б), окрім значення переміщення, з'являється імпліцитне поняття кінцевої мети: будь-який рух із одного місці має більш-менш конкретну кінцеву мету, яка обов'язково стає експліцитною у даному випадку.

Досягнення кінцевої мети передбачає не тільки перфективний відтінок (дія призначена для досягнення кінцевої мети закінчилася), але також досягнення нової ситуації, що є дійсним значенням, яке можемо спостерігати у третьому прикладі (в). По мірі того як вилучаються просторові значення і посилюються значення кінцевої мети, дійсне поняття набуває більшого значення. Поняття дійсного значення є, отже, є основним для пояснення кінцевої мети даної конструкції.

Із даної точки зору витікає наступне, що значення наближення в конструкції “*venir + infinitive*” зараз вже є тенденцією першопочаткового значення простору. Насправді, когнітивна сфера пов'язана із ідеєю руху в просторі для відтворення дії, що асоціюється із значенням наближення. У четвертому прикладі (г) до дійсного значення додається відтінок непередбачуваної, неочікуваної дії, так як набуває нової ситуації. Виходячи із даного значення випадковості є можливим вираження сумніву, який з'являється в останньому прикладі (д). Як ми можемо встановити, існує метонімічний ряд типу *EL TODO POR LA PARTE*, що, у свою чергу, веде до метафори [5:56].

На початку дані метонімії склалися б із розмовних імплікатур, тобто, тільки у визначених контекстах із яких могли б витікати різні значення. Починаючи із 15 століття, коли відбулося повне становлення перифрази, за І. Фернадес, значення наближення стало умовним; а саме, перестало бути вивідним значенням і утворило частину семантичної структури конструкції [6:75].

Отже, полісемія конструкції “*venir a + infinitive*” є результатом, із однієї сторони, дії метафоричного процесу за допомогою якого наближення розглядається у просторових вираженнях, із іншої сторони, втручанням різноманітного метонімічного процесу, що означає вживання виразів, які асоціюються із поняттями кінцевої мети посилаючись на одне єдине із значень, що узгоджують дане поняття: досягненням нової ситуації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гак В. Г. Десемантизация языкового знака в аналитических структурах синтаксиса / Владимир Григорьевич Гак // Аналитические конструкции в языках различных типов. – М. – Л.: Наука. – 1965. – С. 129-142.
2. Капанадзе Л. А. Голоса и смыслы. Избранные работы по русскому языку / Л.А. Капанадзе. – М., 2005. – 334 с.
3. Ніколенко А. Г. Культурний концепт, мовні образи і символ як мова лінгвокультури / А. Г. Ніколенко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Вип. 23. – 2013. – С. 290-297.
4. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах / А.А. Тараненко. – К., 1989. – С. 67-69.
5. Hopper P., Traugott E. Grammaticalization / Paul Hopper, Ernest Traugott. – Cambridge: University Press, 1993. – 425 p.
6. Inmaculada Penades M. La enseñanza de las unidades fraseológicas / Martínez Inmaculada Penades. – España: Arco Libros, 1999. – 72 p.
7. Yllera Fernández M. A. Estilística, poética y semiótica literaria / Yllera Fernández María Alicia. – Madrid: Alianza editorial, 1974. – 186 p.